

Darija Gabrić-Bagarić: *Jezik Ivana Bandulavića, bosanskog franjevca iz 17. vijeka*

Svjetlost, Sarajevo, 1989.

U brojnim studijama o jeziku franjevačke književnosti ime Ivana Bandulavića bilo je pominjano, ali ne i isticano. Nakon što je njegovo jedino djelo *Pištola i evandolja priko svega godišta* (1613) Dragutin Prohaska okvalifikovao kao štokaviziranu verziju Zborovčičeve prerade *Bernardinovog lekcionara*, o Bandulaviću se govorilo kao o epigonu, a sva njegova osobenost svela se na to da je bio prvi bosanski franjevac čije je djelo štampano latinicom. Koliko dugo je ovaj stav, istaknut još s početka našeg vijeka, zadržao svoju neprikosnovenost govori i napomena koju uz ime Ivana Bandulavića nalazimo u *Bosanskohercegovačkoj književnoj hrestomatiji* (1974, I, 159): »Same 'Pištola' nisu originalno djelo, pa čak ni prijevod. Bandulavićeve 'Pištola' samo su prerada, i to u prvom redu jezična...«

Činjenice koje bi potkrepljivale Prohaskino mišljenje ticale bi se samo jedne dimenzije jezičke adaptacije (štokavizacija čakavskog teksta); u ostalim karakteristikama *Pištola* bi bile identične svome starijem predlošku. Sam je Bandulavić, međutim, u naslovu svoga djela istakao da su epistole i evandolja »*novo istomačena i dosadašnja od mnogih pomanjkanjih očištena*«. (ist. J. T.)

Da to nije bilo istaknuto slučajno, dokazaće već tekstološka poredba *Pištola* sa starijim lekcionarima (Bernardinovim, Zborovčičevim, Zadarskim te štokavskim Nikše Ranjine), kojom je Darija Gabrić-Bagarić započela knjigu *Jezik Ivana Bandulavića*. Neki podaci o osobenostima Bandulavićevog lekcionara, kao oni o njegovom sadržajnom obimu kojim premašuje starije evanđelistare te o preciznim prevodima sa latinskog, gdje autor nije ponavljao greške svojih prethodnika, mogu dovoljno rječito govoriti da se Bandulavić služio izvornim latinskim predloškom. Ali to ujedno i ne znači da pri prevođenju nije konsultovao starije lekcionare.

Zato će Darija Gabrić-Bagarić nastaviti poređenje Bandulavićevog izraza sa jezikom primorskih lekcionara i u toku analize njegovih *Pištola i evandolja*. Međutim, čini se da je autorkin cilj prestao da bude osporavanje stavova o Bandulavićevom djelu kao o isključivoj preradi. Osnova poređenja izmijenila se samim tim što je utvrđeno da se ono ne može temeljiti na samo jednom predlošku, a to je bitno uticalo i na metodologiju izučavanja. Dovođenjem u vezu *Pištola* sa *Ranjininim lekcionarom* isključivo dijalektološka mjerila postala su preuska, bar ona koja se tiču štokavizacije čakavskog teksta. Koliko se Bandulavićevo djelo nužno uklapa u opšti kontekst kulture, toliko su neminovne i sličnosti njegovog književnojezičkog izraza sa djelima poteklim iz iste, viševjekovne tradicije pobožne literature. Pravdati ih predloškom sa koga je autor prepisivao, značilo bi ne samo negirati onaj tako dragocjen pojam jezičkog stvaralaštva već i premisu o toliko čvrstim bedemima te tradicije pred kojima je padalo svako stvaralaštvo.

No ipak, žanrovska je odrednica *Pištola* dovoljno čvrsto vezala za ono opšte, drevnije, tradicijsko. Godina 1613, kada su *Pištola* objavljene, istorijski će vezivati nastanak ovoga djela za početke franjevačke književnosti u Bosni. Između toga novijeg, protureformacijskog i onog drevnijeg, žanrovskog stvorena je toliko kompaktna veza da je teško izdvojiti sve mehanizme kojima su pojedine karakteristike ulazile u piščev literarno-jezički izraz.

Ali teško je pretpostaviti da se obrazovanje i jezičko znanje ovog bosanskog franjevca vezuje jedino za stariju literaturu. Kako drugačije objasniti rijetke Bandulavićeve ijekavizme, i to u onim odlomcima *Pištola* za koje je evidentno da nisu »prepisani« iz *Ranjinog lektionara* do mogućnosti da se pisac mogao ugledati i na njemu vremenski bližu literaturu, na Divkovića na primjer. (Zbog ocjene o isključivo ikavskoj zamjeni jata u *Pistolama*, Bandulavićevi ijekavizmi do sada nisu bili spominjani u široj literaturi o jeziku ovog pisca).

Prihvatanje literarno ovjerenih formi nije osobenost Bandulavićevog jezičkog izraza, pa mi njihovu verifikaciju u *Pistolama* i *evanđeljima* ne možemo tumačiti autoritetom predloška. Stari pluralski padeži, na primjer, možda već i zaboravljeni u govoru, naći će se na stranicama ne samo Bandulavićevog djela upravo zbog toga što je jezik stare, umjetnički (i ideološki) potvrđene literature bio osnovno, mada ne i jedino, mjerilo stvaranja književnog djela čija je tematika pretendovala na ozbiljnost.

O labilnosti jedne implicitne norme, djelimično sazdane na podražavanju, mogu govoriti i ne tako česte dijalekatske forme u Bandulavićevom literarnojezičkom izrazu. Osobine piščevog idiolektu autorica bilježi najviše na fonetskom planu, dok će ih na višim nivoima jezičke strukture biti manje. Da su ovo podaci vrijedni za istorijsku dijalektologiju, ne bi trebalo naročito isticati. Ali možda bi se trebalo zapitati i zašto nisu naročito zanimljivi i za istoriju jezika literature. Odgovor koji se oslanja na autorčinu misao da u Bandulavićevom jeziku »apsolutne samosvojnosti nema« bio bi jednostavan — jer nisu proizvod svjesnog autorovog opredjeljenja.

Bandulavićeva kreativnost, u značenju činjenica relevantnih za istoriju literarnog jezika, kretala se u granicama kojima je onovremeni literarni izraz nastojao obilježiti svoju samosvojnost. Pošto su bosanski franjevci osnovicom književnojezičkog izraza smatrali leksiku (prevođenje latinskih naziva odgovaralo je populistički orijentisanoj crkvi), Bandulavić je tu dokazao svoje jezičko obrazovanje i svoj prevodilački dar. A da je bio vješt prevodilac i da je njegovo djelo i kasnije mnogo čitano, potvrđeno je u jeziku mnogih mladih franjevačkih pisaca (pa i šire) koji su koristili njegove kalkove i neologizme.

Činjenice da je Bandulavić bio poznat i priznat u svom vremenu i toliko zaboravljen u našem, teško da se mogu složiti. Ali u eri koja je tako dugo i tako uporno apostrofirala originalnost sve je moguće. (Zar

pisci originalnih djela ne zauzimaju čelna mjesta na vrijednosnim listama u hijerarhijskim sistemima literarne epohe modernizma, čiji su recidivi u javnoj riječi na ovim prostorima i te kako prisutni?) Sudeći po tome, još uvijek ostaje nejasno koliko će ovo najnovije upoznavanje sa Bandula-
vićevim djelom moći da ispravi stare nepravde. Da bismo Ivana Bandula-
vića mogli dovesti na mjesto koje mu pripada (a ono je, po mišljenju Da-
rije Gabrić-Bagarić, uz Divkovića), morao bi se izmijeniti čitav sistem
shvatanja koji je suzio značenje pojmu stvaralaštva. Tako bi se istorija
literarnog jezika mogla osloboditi tereta pozitivizma, koji je autoritativno
označio izvore, predloške i prepisivače. Ako se uz obavezno *kako su pisali*,
počnemo pitati i *zašto su tako pisali* stari pisci, možda ćemo dobiti mnogo
više stvaralaca no što smo ih do sada imali.

Jasenska Trtak